

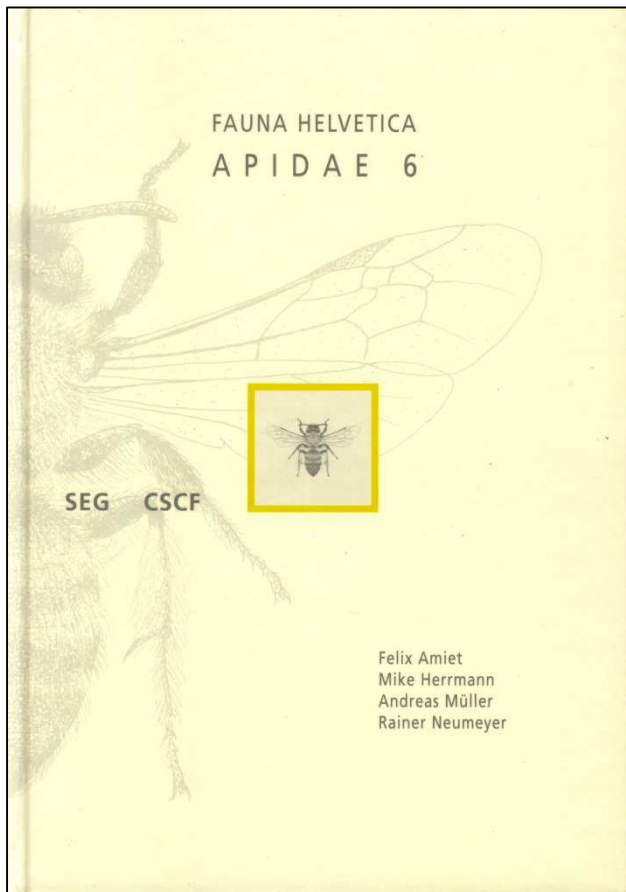
voor de bijen van Zwitserland. Een serie waarvan bijna alle andere delen ook in onze nieuwsbrief besproken zijn; deel 1 (Peeters 1998), deel 2 (Peeters 2000), deel 3 (Peeters 2003) en deel 5 (Smit 2008).

In dit zesde deel worden de genera *Andrena*, *Melitturga*, *Panurginus* en *Panurgus* behandeld. Daarvan komen *Melitturga* en *Panurginus* niet in ons land voor.

Het boek bestaat uit twee delen, een in het Duits en een in de Franse taal.

Na een inleidend hoofdstuk volgt er per genus een hoofdstuk. Hierin staat een tabel voor de soorten van dit genus, een lijst van de soorten en een korte bespreking per soort met een verspreidingskaartje van de soort in Zwitserland. Bij de *Andrena*'s staan de soorten in de lijst per subgenus op alfabetische volgorde gerangschikt. Dat maakt het zoeken naar een soort in deze lijst wel lastiger. In de tabel en de lijst staat uiteraard een rijtje soorten die niet in ons land voorkomen. Bij *Panurgus* staat er één soort in die niet in Nederland voorkomt.

In het tweede deel staan alleen de tabellen in het Frans.

De tabellen zijn goed, duidelijk en voorzien van fraaie tekeningen, die veel verduidelijken. Bij het zesde couplet van de *Andrena*-tabel moet je kiezen op de kleur van de 'endfranse' (fimbria bij v.d. Vecht), daarvoor is een vijftal tekeningen in kleur afgebeeld. Ik heb slechts met enkele *Andrena*'s de tabel

uitgeprobeerd, maar mij beviel het tot zover goed. Daar waar soorten op de grens zitten of er twijfels mogelijk zijn over de keuze, zijn deze soorten meestal in beide routes opgenomen.

Literatuur

- Peeters, T.M.J., 1998. Boekbespreking. - Bzzz, Nieuwsbrief sectie Hymenoptera 8: 39-40
 Peeters, T.M.J., 2000. Boekbespreking. - Bzzz, Nieuwsbrief sectie Hymenoptera 11: 19-20.
 Peeters, T.M.J., 2003. Boekbespreking. - Bzzz, Nieuwsbrief sectie Hymenoptera 18: 49-50.
 Smit, J., 2008. Boekbespreking Apidae 5, Fauna Helvetica. - Bzzz, Nieuwsbrief sectie Hymenoptera 27: 27.

Aanvullingen op 'De wespen en mieren van Nederland'

Theo Peeters

De afronding van het manuscript over de bijen in Nederland is nagenoeg compleet. Daarmee komt een totaaloverzicht van de aculeatenfauna in Nederland in zicht. Het is inmiddels al weer zeven jaar geleden dat 'De wespen en mieren van Nederland', deel 6 in de serie Fauna van Nederland verscheen. De atlas is uitverkocht maar er is nog regelmatig vraag naar het boek. Op de website waarneming.nl is een document te vinden dat aandacht besteedt aan het wespen- en mierenboek en waar mensen zich kunnen aanmelden wanneer ze interesse hebben (zie <http://forum.waarneming.nl/smf/index.php?topic=153486.0>).

Tot op heden staat de teller op 9 en valt het dus wel mee met het aantal liefhebbers voor een herziene druk. Naast lovende woorden is er ook kritiek op de atlas. Inmiddels probeer ik alle inhoudelijke kritiek te verzamelen en daarvan een document te maken voor eenieder die het boek gebruikt. Liever nog... zou ik op een website, samen met enkele andere auteurs of liefhebbers, de nieuwe ontwikkelingen mbt. de wespen- en mierenfauna en binnenkort ook de bijenfauna in ons land willen bijhouden. Dat is echter nog toekomstmuziek.

Zelf maak ik in één van mijn beide exemplaren van de atlas aantekeningen in de tekst of in de kantlijn. Hieronder volgt een opsomming van deze verbeteringen en aanvullingen. Deze tekst is inmiddels ook gepubliceerd in het bovenstaande topic van waarneming.nl. Het voordeel daarvan is dat de tekst

op die plek steeds aangepast en aangevuld kan worden door eenieder die dat wil, en tevens voor iedereen gemakkelijk beschikbaar is.

Opmerkingen per bladzijde

Blz. 6. Inhoudsopgave

Verbeteren:

Bethylidae (Platkopwespen) = Bethyidae (platkopwespen).

Mutillidae – Mutillinae (mierwespen) = Mutillidae (mierwespen)

Blz. 22. Tabel 2

Ampulicidae kakkerlakkendoders = Ampulicidae kakkerlakkenwespen

Blz. 24. Pompilidae

Invoegen:

Arachnospila ausa

De Nederlandse exemplaren van *Arachnospila ausa* bleken te behoren tot *Arachnospila spissa*, waardoor deze soort vervalt voor de Nederlandse fauna.

Blz. 25. Naamlijst

C. bicolor = *C. bicolor* s.l.

C. ignita = *C. ignita* s.l.

C. mediata = *C. mediata* s.l.

H. roseum = *H. roseum* s.l.

Blz. 26. Naamlijst

H. nobile = *H. nobile* s.l.

Pseudomalus auratus var. *triangulifer* (Abeille de Perrin, 1877) wordt verheven tot soort door Veenendaal 2011.

Blz. 28. Naamlijst

M. ichneumonides = *M. articulata*

Blz. 29. Naamlijst

A. ausa (Tournier, 1890) doorstrepen

A. quadratus = *A. claripennis*

Blz. 31. Naamlijst

O. bipunctatus en *O. haemorrhoidalis* alfabetisch zetten.

Blz. 33. Figuur 1.

oog = facetoog

basitarsus en tibia zijn omgewisseld.

tarsus (voet) is inclusief basitarsus

Blz. 41. Tabel

Ampulicidae (kakkerlakkendoders = kakkerlakkenwespen)

Blz. 47. Tabel

S. tricolor = *S. unicolor*

Blz. 56. Tabel onder N.B.

Bij *M. atra* is alleen het mannetje geheel zwart; vrouwtje is bruin.

Blz. 62. Tabel

Vespidae (Plooiwespen = Ploovleugelwespen)

Blz. 76. Wespen gefopt door orchideeën

Zie Borg-Karlsen & Tengö (1980).

Blz. 109. Primitief- en hoog-eusociaal

De bevruchte jonge koninginnen... = De geïnsemineerde jonge koninginnen...

Blz. 134. Tabel 3

Arachnospila ausa weglaten

Blz. 135. Tabel 4

Antrocercus = *Ancistrocerus*

A. quadratus = *claripennis*

Blz. 167. *Goniozus distigmus*

In de Oostelijk ... = In Oostelijk ...

Blz. 197-198. *Pseudomalus auratus*

De var. *triangulifer* (Abeille de Perrin, 1877) van deze soort wordt verheven tot soort (zie Veenendaal 2011).

Blz. 271. *Methocha ichneumonides* = *articulata*

Blz. 275-277. Pompilidae

Zie ook Nieuwenhuijsen 2005

<http://www.repository.naturalis.nl/document/94029> en

<http://www.repository.naturalis.nl/document/94044> plus Nieuwenhuijsen 2008.

Blz. 282. *Anoplius nigerrimus*

Gnaphosiadae = Gnaphosidae

Blz. 283. *Aporinellus sexmaculatus*

‘Uit april en begin mei zijn geen mannetjes beken, wellicht wijst dit op overwinterende vrouwtjes’. Vóór het poneren van deze onwaarschijnlijke hypothese zou ik eerst de waarneming uit april controleren.

En twee zinnen verderop de komma weghalen.

Blz. 284. *Aporus unicolor*

De soort heeft één generatie van begin juni tot eind september. = De soort heeft één generatie van eind mei tot eind september.

Blz. 285. *Arachnospila abnormis*

‘In Nederland twee generaties. De eerste vliegt in mei en begin juni, de tweede vanaf midden juli tot in september.’ Het vliegtijddiagram laat deze twee generaties niet zien, maar toont alleen mannetjes uit juni, juli en augustus.

Blz. 285-286. *Arachnospila ausa*

Deze soort vervalt.

Overigens staan er in het vliegtijddiagram drie exemplaren terwijl er in de tekst maar twee worden genoemd. Hoe zit dat?

Blz. 286. *Arachnospila consobrina*

‘Vliegtijd van half mei tot en met half september in twee generaties’. Klopt niet met het vliegtijddiagram.

Blz. 288. *Arachnospila silvana*

Vangdatum is wel bekend: Het vrouwtje werd gevangen op 6 juni 1941 Didam, Diemse Allee (leg. Benno).

Blz. 296. *Dipogon subintermedius*

In het vliegtijddiagram staan vangsten van eind november. Graag controleren.

Blz. 299. *Evagetes crassicornis*

In het vliegtijddiagram staan vangsten van begin maart. Graag controleren.

Blz. 306. *Priocnemis exaltata*

In het vliegtijd-diagram staan vangsten van eind april en mei. Graag controleren.

Blz. 307. Priocnemis minuta

Vleigtijd = Vliegtijd

Blz. 309. Priocnemis schioedtei

'Weinig kieskeurig ten aanzien van de biotoop', ook in Nederland dan meerdere biotopen opsommen dan alleen heidevelden.

Blz. 311. Vespidae**Aanvullingen Polistinae**

Polistes

[zie ook mijn bericht 337 op waarneming.nl]

Koninginnen en werksters zijn inderdaad moeilijk te onderscheiden. Die moet je naast elkaar zien en dan zie je dat de koningin iets groter is.

Waar ik jullie hier even op wil wijzen is het feit dat koninginnen van Polistes in groepjes gezamenlijk overwinteren op allerlei plekken. We zagen dit verschijnsel het eerst in vogelnestkastjes. Voor zover mij bekend was de eerste waarneming van dit verschijnsel in ons land van Cor Evers. Lees en kijk naar zijn verhaal over de Franse veldwesp op z'n prachtige site <http://www.tuinwild.nl/bij.htm>. Zelf kwam ik twee jaar terug een groep koninginnen tegen rond de deksel van een oude gierton. Ik ben benieuwd naar nog meer van die overwinteringsplekken (hibernacula).

Aanvullingen Vespinae

Vespa crabro

[zie mijn bericht 262 op waarneming.nl]:

Ik herken het gedrag zelf ook alleen uit de literatuur en heb 't opgezocht in Matsuura & Yamane (1990) 'Biology of the vespine wasps'.

Dit gedrag heet 'curling' en is typisch voor koninginnen van Vespinae. Het is al in 1895 door Janet beschreven voor de hoornaar (*Vespa crabro*). De tijd dat de koningin dit gedrag vertoont is aanzienlijk (40-80 % van haar activiteit). Twee Japanners hebben bij *Vespa simillima* aangetoond dat de temperatuur van de wand van de basis van de broedcellen 2.5-4 graden C stijgt tijdens dit gedrag (Makino & Yamane 1980). Een 'rustgedrag' met een duidelijke functie dus. Als de larven in het koninginnennestje groot genoeg zijn verdwijnt het gedrag.

Onder andere in de vier open centrale broedcellen kun je goed het witte ei zien dat in elke broedcel wordt afgezet. In een latere fase van de nestbouw zijn de raten grotendeels omhuld door de karakteristieke enveloppe van het nest en kun je de activiteiten van de dieren in het nest nauwelijks meer waarnemen.

Eieren en larven ontwikkelen zich sneller bij een hogere temperatuur. Over het algemeen ontwikkelen zich uit de eerste eieren alleen maar werksters, die een eind maken aan het solitaire, en daardoor zeer kwetsbare, bestaan van de koningin. Nieuwe koninginnen en mannetjes ontwikkelen zich meestal

pas op het eind van het seizoen. Koninginnen worden meestal gekweekt in grotere broedcellen in de onderste raten en verschijnen meestal vanaf september.

Afwijkend is het gedrag van de niet inheemse Duitse wesp (*Vespa germanica*) in Australië, waar koninginnen ook worden gekweekt uit broedcellen van werksters.

De larven van werksters en koninginnen zijn in de eerste drie stadia niet te onderscheiden.

Werksterlarven in deze stadia die werden overgezet naar de grotere broedcellen van koninginnen ontwikkelden zich tot koninginnen en andersom.

Tussen het derde en vierde stadium vindt een switch in de ontwikkeling plaats. Of vanaf die tijd tevens een verandering van kwantiteit en kwaliteit van het voedsel plaats vindt (een koninginnengelei zoals bij honingbijen?) is onbekend (uit Hunt, J.H., 2007. The evolution of social wasps).

Blz. 316. Allodynerus rossii

Bij de beschrijving van de biologie wordt geen prooi vermeld.

Blz. 317. Ancistrocerus antilope

Zie ook de publicatie van Smit 2009.

Blz. 317. Ancistrocerus auctus

Aucistrocerus = Ancistrocerus

Blz. 320. Ancistrocerus quadratus = claripennis**Blz. 327. Eumenes coronatus**

Zie ook Smit 2005

<http://www.repository.naturalis.nl/document/94028>

Blz. 327-328. Eumenes pedunculatus

Chrysis ignita = Chrysis ignita s.l.

Zie ook kweek uit een nestgroep van deze soort in Peeters 2003

Blz. 330. Microdynerus exilis

Zie ook Smit & Megens 2008

<http://www.repository.naturalis.nl/document/159626>

Blz. 333. Polistes domunulus = dominula

[zie ook mijn bericht 367 op waarneming.nl]

De publicatie met de naamsverandering (let wel dit is geen andere soort maar gewoon een verbeterde spelling) is van: Castro, L. & L. Dvořák, 2009. New and note-worthy records of vespine wasp (Hymenoptera: Vespidae) from the Palearctic region (II). - Boletín Sociedad Entomológica Aragonesa 44: 295-304. Deze verbetering lijkt me juist en wordt ook al elders gevolgd.

Blz. 334. Pseudepipona herrichii

Bijschriften kaartje:

Pseudepipona = Pseudepipona

Status: onvoldoende gegevens = verdwenen

Blz. 335. Pterocheilus phaleratus

Schmid & Schmid-Egger 1991 = Schmid & Schmid-Egger 1991.

Aanvullen:

De baardwesp is waarschijnlijk de gastheer van de goudwesp *Spinolia unicolor* (Haeseler 1976).

Blz. 337. Stenodynerus orenburgensis

Er worden twee vangsten genoemd maar in het vliegtijd-diagram staat slechts de vangst van september. Ik zou eind mei ook een staafje neerzetten (bij man of vrouw?).

Blz. 339. *Symmorphus connexus*

'Enslin (1921) trof per cel 12 tot 15 van deze prooilarven aan'. Cel = broedcel.

Blz. 339. *Symmorphus crassicornis*

De vermeldingen van nesten in de grond en van bladwesplarven als prooi vragen om bevestiging.

Blz. 340. *Symmorphus debilitatus*

Nepticuludae = Nepticulidae

Blz. 341. *Vespa*

Verbeteren: 'slechts twee soorten' = 'inmiddels drie soorten'.

Blz. 342. *Vespa crabro*

Vollucella = Volucella

Blz. 344. *Vespula vulgaris*

Volgende zin schrappen: 'Het nestomhulsel van deze soort is minder bros en grijzer van uiterlijk dan dat van de Duitse wesp.'

Blz. 349-355. Sphecidae - langsteelgraafwespen

Aanvullen met de publicatie van Smit & Wijngaard (2010).

Blz. 354. Figuur 82

Podalonia spec. = Podaonia affinis.

Blz. 357. *Alysson pertheesi*

Verspreiding: Eurazië, oostwaarts tot in Japan (Itami, 1967).

Het vliegtijd-diagram klopt niet met de tekst.

Blz. 358. *Alysson spinosus*

Prooi: *Cicadella viridis* (Cicadellidae) (Pagliano & Alma 1997).

Blz. 360. *Bembix*

Grootste genus van de subfamilie met meer dan 100 soorten. = met meer dan 330 soorten.

Blz. 360. *Bembix rostrata*

Aanvullingen:

Zie literatuurstudie Peeters 2008 in

<http://www.nev.nl/hymenoptera/bzzz28.pdf>

Blz. 362. *Cerceris interrupta*

Graag meer data opnemen van de recente vondst. En eerst controle hiervan gewenst.

Blz. 362. *Cerceris quadricincta*

Verbeteren: Vangt als prooi kevers van de genera *Apion*, *Polydrosus* en *Sitona* (Curculionidae), *Bruchus* (Bruchidae) en *Crioceris asparagi* (Chrysomelidae) (pers. obs. T. Peeters).

Blz. 363. *Cerceris ruficornis*

[zie mijn bericht 170 op waarneming.nl]

Van de biologie van deze bedreigde soort weten we overigens nog relatief weinig. Ze zou als prooidieren voor haar larven snuitkevers, haantjes en zelfs aardvlooiën en nimfen van wantsen verzamelen (Bouwman 1928, Blösch 2000). Ik geloof niet dat er ooit een nestplaats van deze soort in ons land is

gevonden. Overigens geloof ik niet dat de soort beperkt is tot leem- en lössgebieden zoals in Peeters et al. (2004: 364) wordt beweerd.

Blz. 367. *Crossocerus annulipes*

[zie mijn bericht 311 op waarneming.nl]

Vrijwel geheel zwart graafwespje van 4,5-7 mm. Met witgele tekening op kaken, schacht van de antenne en pootdelen. Vrouwtje herkenbaar aan de clypeus met twee duidelijke tanden, mannetje aan het verbrede eerste tarslid van de voorpoten.

Taxononomie, naamgeving

Soort van het subgenus *Blepharipus*. In oude literatuur ook bekend onder de naam *C. ambiguus*.

Verspreiding

Holarctische soort die bekend is van Eurazië en Noord-Amerika. In het palearctische gebied van Engeland tot in Japan. In Nederland over het gehele land verspreid.

Ecologie

Wordt gevonden in bosranden, weiden, parken, tuinen en andere delen van stedelijke gebieden als voldoende dood hout aanwezig is om in te nestelen.

Nesten worden geknaagd in dood hout. De soort is veelvuldig gekweekt uit dode takken en weipaaltjes en bewoond ook nestblokken. Het nest bestaat uit een meestal vertakte, lange gang met 12-20 broedcellen.

De soort jaagt vooral op kleine cicaden (Cicadellidae), maar in de nesten zijn ook bladvlooiën (Psyllidae) en kleine wantsen (Miridae) aangetroffen. Per broedcel worden 12-25 prooien aangesleept. De broedcel wordt afgesloten met een stevig prop houtvezels.

Vliegt van eind april tot half oktober.

Literatuur

Klein 1997: 39; Peeters et al. 2004: 367; Blösch 2000: 290; Bouwman 1930: 100.

Foto's

<http://forum.waarneming.nl/smf/index.php/topic,125444.0.html>

Blz. 371. *Crossocerus leucostoma*

Bijschrift kaart: *Crossocerus leucostomus* = *leucostoma*

Blz. 387. *Gorytes laticinctus*

[zie mijn bericht 102 op waarneming.nl]

Aanvullingen:

Verspreiding: van Engeland tot in Japan.

Biologie: Felton (1987) meldt als prooi de cicade *Aphrophora corticea*.

Blz. 387. *Gorytes quadrifasciatus*

Verspreiding: Eurazië.

Blz. 387. *Gorytes quinquecinctus*

Verspreiding: + Midden-Oosten en Noord-Afrika.

Blz. 389. *Harpactus tumidus*

Zie ook Bouwman 1927 (55-56). Graaft schijnlopende nestgangen met broedcellen aan weerszijden. Hij vond als prooi jonge exemplaren van *Acocephalus serratulae* (waren waarschijnlijk exemplaren van *Aphrodes albifrons* (Cicadellidae).

Acrocephalidae = Cicadellidae.

Blz. 391. Lestiphorus bicinctus

Prooi zijn spuugbeestjes *Philaemus spumarius* en *Aphrophoraalni* (Aphrophoridae).

Blz. 394. Mimesa bicolor

In het kaartje ontbreken de waarnemingen van vóór 1980.

Blz. 395. Mimesa bruxellensis

In het kaartje ontbreken de waarnemingen van vóór 1980.

Blz. 395. Mimesa equestris

In het kaartje ontbreken de waarnemingen van vóór 1980.

Blz. 403. Nysson interruptus

'Parasiteert in Nederland in ieder geval nesten van *Argogorytes fargei*...' ... 'in ieder geval' weglaten en het moet zijn *Argogorytes fargei*.

Blz. 403. Nysson maculosus

H. lunulatus = *H. lunatus*

Blz. 404. Nysson spinosus

A. fargei = *A. fargei*

Voor de beschrijving van de biologie zie ook Borg-Karlson & Tengö 1980 en Radovic 1985.

Blz. 411. Passaloecus monilicornis

Biologie: zie ook Bogusch 2008.

Blz. 421. Spilomena curruca

vrouwtje 2,8-2,0 mm. = vrouwtje 2,8-3,0 mm.

Blz. 435-460. Literatuur

Invoegen:

Rogers, M.E. & D.A. Potter, 2004. Preovipositional behaviors of *Tiphia pygidialis* and *Tiphia vernalis* (Hymenoptera: Tiphidae), parasitoids of white grubs (Coleoptera: Scarabaeidae). - *Annals of the Entomological Society of America* 97: 605-612.

Blz. 483. Verantwoording van de illustraties

Theo Peeters: 12.9 is een foto gemaakt door Aart Noordam.

Nieuwe literatuur

Hier worden alleen de referenties opgenomen die hierboven worden genoemd en niet in de literatuurlijst van de atlas zijn vermeld.

Bogusch, P., 2008. *Passaloecus monilicornis* (Hymenoptera: Crabronidae) nesting in an artificial nest. - *BembiX* 26: 3-7.

Borg-Karlson, A.-K. & J. Tengö, 1980. Pyrazines as marking volatiles in philanthine and nyssonine wasps (Hymenoptera: Sphecidae). - *Journal of Chemical Ecology* 6: 827-835.

Castro, L. & L. Dvořák, 2009. New and note-worthy records of vespid wasp (Hymenoptera: Vespidae) from the Palaearctic region (II). - *Boletín Sociedad Entomológica Aragonesa* 44: 295-304.

Felton, J.C., 1987. A new prey record for the solitary wasp *Gorytes laticinctus* (Lepeletier) (Hymenoptera: Sphecidae). - *Entomologische Berichten* 47 (6): 89-90.

Hunt, J.H., 2007. The evolution of social wasps. - Oxford University Press, 259 p.

Itami, H., 1967. Biology of *Alysson pertheesi* Gorski in Japan. - *The Life Study* (Fukui) 11: 4-5.

Makino, S. & S. Yamane, 1980. Heat production by the foundress of *Vespa simillima*, with description of its embryo nest (Hymenoptera: Vespidae). - *Insect Matsum* NS 19: 89-101.

Nieuwenhuijsen, H., 2005. Determinatietabel voor de Nederlandse spinnendoders (Hymenoptera: Pompilidae). - *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 22: 27-90.

Nieuwenhuijsen, H., 2008. De spinnendoders van Nederland (Hymenoptera: Pompilidae). - Jeugdbondsuitgeverij, 's Graveland 74 p.

Pagliano, G. & A. Alma, 1997. Ricerche etologiche su Gorytini e Alyssonini (Hymenoptera Sphecidae) parassitoidi di Auchenorrhyncha (Rhynchota Homoptera). - *Rivista Piemontese di Storia Naturale* 18:173-181.

Peeters, T., 2003. Vitrine. - *De Oude Ley* 5: 24-27. (Over nestgroep *Eumenes pedunculatus*.)

Peeters, T., 2008. De harkwesp *Bembix rostrata*. Een literatuurstudie. - *Nieuwsbrief sectie Hymenoptera van de NEV, Bzzz* 28: 40-44.

Radovic, I.T., 1985. Morphology and adaptive value of the sting apparatus of digger wasps (Hym. Sphecidae). - *Acta Entomologica Jugoslavica* 21: 61-74.

Smit, J., 2005. De urntjeswesp *Eumenes coronatus* zoekt het hogerop (Hymenoptera: Vespidae). - *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 22: 23-26.

Smit, J. & P. Megens, 2008. De wespen *Microdynerus exilis* en *Chrysis gracillima*, kleine zeldzaamheden, maar nog niet verdwenen (Hymenoptera: Vespidae, Chrysididae). - *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 28: 63-68.

Smit, J. & W. Wijngaard, 2010. *Isodontia mexicana*, een nieuwe langsteelgraafwesp voor Nederland (Hymenoptera: Sphecidae). - *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 33: 67-72.

Veenendaal, R., 2011. *Pseudomalus triangulifer*, een nieuwe kogelgoudwesp voor de Nederlandse fauna (Hymenoptera: Chrysididae). - *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 35: 17-20.